

bok recensioner

Arbetsmiljörisker

Pockettidningen R, nr 1/78

Guld och döda skogar

Rapport från Rönnskärsverken – Sveriges skitigaste industri

Pockettidningen R. Nr 1. Årgång 8, 1978. Guld och döda skogar. Rapport från Rönnskärsverken – Sveriges skitigaste industri.

Prisma, Lund 1978, 112 s, ca kr 22.50 inkl moms

I nr 1 1978 av Pockettidningen R avviker man från den tidigare inslagna linjen att huvudsakligen syssla med socialpolitik. Här går man in på arbetsmiljörisker och miljöförstöring och det är ett experiment i sig. Man har valt Rönnskärsverken, en omdiskuterad miljöförstörare.

Pockettidningen R har ju fördelen av att ha reportagens karaktär men ändå vara fylligare än dagstidningarna. Det ger naturligtvis en viss ytlighet i analysen att enbart välja intervjuformen, men man har i många avseenden i Rönnskärsverksnumret lyckats att belysa svårigheterna i den industriella utvecklingen och kapitalismens grepp om ett område och dess invånare.

Särskilt stark är beskrivningen av det historiska förloppet och den tidigare rovdriften genomförd av finanskungar som Ivar Kreuger. Svårare blir det naturligtvis att analysera dagens läge.

Numret beskriver dels företagets

makt över kommunen, dels skador på den yttre miljön och den tredje delen handlar om arbetsmiljön på fabriken. När beskrivningen närmar sig nutid blir sagesmännen naturligtvis mera försiktiga i sina utlåtanden. Av speciellt intresse är det att se att både nuvarande företagsläkaren och förre konsekvent vägrar att svara på intervjuarnas frågor. Dessa bägge personer borde sitta inne med en hel del nyckelkunskap och erfarenheter när det gäller sambandet mellan arbetsmiljö och hälsa.

Det är i en sådan situation förståeligt att man fortfarande hör yttranden om dagens företagsläkare av typen: "Intill deras sista andetag försvarar de miljön på Rönnskär, så uppköpta är de av företaget. Nog måste de där läkarna ha bra lön för att ha råd att döva sitt samvete".

Pockettidningen R vänder sig med detta nummer till en något annorlunda läsekrets. Den fyller onekligen ett behov och man hoppas att den här typen av nummer följs av andra liknande som kanske är någor mer genomarbetade och något mindre hastigt tillkomna. Trots detta lär man sig mycket om industrin och arbetsmiljön och dess ställning i samhället. Det är bara ett tecken på att här finns ett tomrum att fylla.

Leif Svanström

Familjekunskap – läsvärd till eftertanke

BIRGITTA LINNÉR, BARBRO WESTHOLM & MARIANNE THÖRNE

Familj och samlevnad

Liber Läromedel, Nacka 1978, 254 s, ca kr 63,– inkl moms

Huvudsyftet med ämnet familjekunskap är att 'ge så saklig orientering som möjligt om familjen och andra relationssystem människor

emellan, att visa på samspelet mellan nära samliv och det omgivande samhället och att främja förståelsen och intresset för samlevnadsfrågor'. Författarna påpekar att det i praktiken är svårt att balansera ett ämne som hela tiden tangerar frågor som till sin karaktär är personliga och känsloladdade.

Man har valt att vid sidan av den löpande texten ställa en smal spalt med citat ur böcker och tidskrifter. Det ger en utmärkt spegling av det som behandlas i boken. Ett avsnitt som är särskilt välskrivet och intressant enligt min mening är det om aggressivitet. Det är en mycket lättillgänglig översikt över vårt aggressiva beteende i samspelet med andra människor.

Bilderna och illustrationerna är till största delen mycket fräscha och de kompletterar texten bra. (Sakfel: Under rubriken 'barnavårdsman' på s. 88 har tyvärr en olyckligt formulerad mening insmugit sig. Fadernskap skall alltid utredas och om möjligt fastställas om föräldrarna ej är gifta när barnet föds, inte bara när föräldrarna ej sammanbor, som det står i texten).

Boken är mycket läsvärd i sin helhet och den kan säkert både sätta igång debatt i skolan och väcka ungdomar till eftertanke i många väsentliga frågor. Den visar också att det inte finns några enkla lösningar på många av konflikterna inom familjen och ute i samhället. Författarna visar också att vårt demokratiska öppna samhälle har en baksida. 'De förhållandevis få och entydiga normerna i bondesamhället har ersatts med många och motsägelsefulla uppfattningar. Livsstilar och meningar bryter sig inte bara mellan människor utan lika mycket inom den enskilda individen. Gamla roller passar inte, nya roller passar inte ihop. Samhället och arbetslivet ger oss inte de yttre förutsättningarna att klara nya ideal. Det är inte lätt att plocka ihop bitarna till ett mönster och få det att hålla.'

Kerstin Bergman

Otillfredsställande perspektiv på socialpsykologin

Red GUNILLA FHANER

Perspektiv inom socialpsykologi

Wahlström & Widstrand, Malmö 1978, 173 s.

Gunilla Fhanér är redaktör för rubricerat arbete; en antologi med bidrag av Sten-Olof Brenner, Staffan Hygge, Tommy Jonsson, Margrethe Lund och Christer Thorslund. Boken anger inga specifika målgrupper utan riktar sig helt allmänt till "dem som saknar djupare kunskaper i psykologi". Beträffande syftet avser de, att "bringa lite ordning i det socialpsykologiska forskningsfältet", som ur redaktörens synvinkel, framstår såsom "kaotiskt, osammanhängande och förvirrande".

I bokens introduktionskapitel redovisar Gunilla Fhanér sin syn på socialpsykologins historiska utveckling, där bl a spegel-jaget, instinkter och gruppsjälsbegreppet diskuteras. Avslutningsvis redogörs för bokens uppläggning, enligt vilken fyra olika perspektiv på socialpsykologi skall redovisas. Detta avses ske på ett sådant sätt, att "framställningarna kan betraktas som reklam för respektive perspektiv, där styrkan i perspektivet betonas och svagheter i konkurrerande perspektiv antyds eller pekas ut". Undertecknad vill hävda, att en dylik ansats är ett pedagogiskt missgrepp. Ökad snarare än minskad "förvirring" brukar nämligen bli följden av att en representant för ett visst teoretiskt område kritiserar en för vederbörande relativt obekant orientering. Detta särskilt när möjligheter till svaromål saknas. Fhanér har säkert rätt i, att det valda angreppssättet medför att tydliga skillnader framträder mellan de olika inriktningarna, men det är högst tveksamt, huruvida påstådda differenser blir sakligt grundade.

I kapitel II redovisar Staffan Hygge det första av de fyra socialpsykologiska perspektiven, nämligen

"Social inlärningsteori". Denna orientering kännetecknas av att vara experimentellt inriktad, laborativ samt metodologiskt rigorös. Ett stort utrymme ägnas åt en uttömmande och kompetent genomgång av Bandura's teorier om social inlärning. Dessutom behandlas människosynsbegreppet samt en studie över förstärkning och utsläckning av imitativa moralresponser. Kapitlet saknar emellertid de utlovade exemplen på tillämpningar, vilket är en brist i ljuset av den omfattande kliniska litteratur, som föreligger inom området. Sammanfattningsvis ger kapitlet dock en god behållning och utgör oförbehållsamt bokens mest substantiella del.

Kapitel III har skrivits av Christer Thorslund och har titeln "Den tänkande människan". Författaren behandlar här det kognitiva perspektivet inom socialpsykologin och berör bl a allmänna kognitiva teorier, attributionsteorier samt en studie inom området. Kapitlet är informationsfattigt med stora inslag av common-sense-resonemang, samt författarens privata funderingar snarare än vetenskapligt baserad kunskap. Avsnittet avslutas med en synnerligen verklighetsfrämmande uppfattning, när författaren förnekar, att socialpsykologiska teorier fn äger praktiska tillämpningar; en ståndpunkt som vittnar om synnerligen anmärkningsvärda kunskapsbrister inom arbetspsykologi och klinisk psykologi.

Kapitel IV har titeln "Socialpsykologi: Ett psykodynamiskt perspektiv" och har utarbetats av Tommy Jonsson och Margrethe Lund. Inledningsvis lanserar författarna en egen definition av socialpsykologi, vilket i och för sig bör vara dem obetaget. Men att hävda, att den skulle utgöra den enda "korrekta" definitionen är i högsta grad förmåtet särskilt som denna definition ligger långt utanför gängse synsätt inom det socialpsykologiska fältet. I övrigt behandlar kapitlet i ringa grad vad som förespeglas i titeln. Det borde mer rättvisande ha

benämnts "Äldre psykoanalytiska teorier" eller något liknande. Sålunda utgör stora delar av kapitlet en genomgång av ett antal välkända freudianska begrepp samt några av Erikson utvecklade teorier. I detta sammanhang står man undrande inför frånvaron av moderna teoretiker t ex Klein, Guntrip och Winnicott, eftersom författarna har ambitionen att presentera "huvuddragen i modern psykoanalytisk personlighets-teori". Avslutningsvis behandlas den psykoanalytiska inriktningens relation till forskning. Härvid presenteras ett antal besynnerliga argument för att inriktningen ifråga skulle erbjuda helt speciella svårigheter i forskningssammanhang. Bland annat hävdas som skäl för psykoanalysens "oforskarhet", att dess teori är alltför nyanserad, att det tar tid att bli insatt i området samt att man som forskare måste vara förtrogen med teoris vidareutveckling. Den halsbrytande logiken i oanstående argument torde ej behöva kommenteras ytterligare.

Kapitel V har titeln "Symbolisk interaktion. Människan som symbolförmedlande varelse" av Sten-Olof Brenner. Författaren redovisar här fenomenet mänsklig kommunikation ur olika synvinklar inklusive forskningsstrategiska aspekter. Kortfattat behandlas även barnets jag-utveckling, roll- och stigmabegreppet. Kapitlet avslutas med några exempel på kommunikationspsykologins samhälleliga relevans inkluderande vikten av sk kommunikativ kompetens som ett led i barnuppfostran samt möjligheten till motstånd mot manipulativ kommunikation. Kapitlet ger en ganska god behållning men är inte helt fritt från skönhetsfläckar. Bland annat är avsnittet om kommunikationspsykologins tillämpningsområden aningen magert och kunde ha omfattat fler exempel. Många sådana existerar ju de facto t ex inom klinisk psykologi.

Boken avslutas med ett kort avsnitt av Gunilla Fhanér kallat "Perspektiv på perspektivet. Jämförelse

och kritik". Här beaktas de i tidigare kapitel redovisade inriktningarna bl a med avseende på variablerna determinism, frihet, intentionalitet och tankeprocessernas roll. Ur vetenskaplig synvinkel viktigare jämförelseaspekter såsom teoriernas testbarhet, deras fruktbarhet att generera forskning, samt den praktiska användbarheten, förbigås utan kommentarer.

En betydelsefull omständighet, som ej berörs i samband med de valda jämförelseaspekterna är, att dessa ju har olika innebörd hos respektive perspektiv; ett faktum som medför, att vissa av författarens slutsatser blir ganska missvisande. Kapitlet avslutas med en redovisning av den vetenskapliga, ideologiska och etiska kritik, som brukar riktas mot socialpsykologisk forskning i allmänhet. Härvid görs ingen anknytning till bokens olika inriktningar, vilket hade varit naturligt och säkerligen fruktbart.

Sammanfattningsvis är "Perspektiv inom socialpsykologi. Sex bidrag" en bok, i vilken svagheter väger tyngre än förtjänsterna. För att anknyta till dess syfte är det uppenbart, att det socialpsykologiska fältet knappast har blivit mindre "kaotiskt, osammanhängande och förvirrande" genom tillkomsten av ovanstående bidrag.

Gösta Andersson

Barnpedagogen och mätarlarven

BODIL ROSENGREN

Barnpedagogutbildning och samhällsförändring

Natur och Kultur, Borås 1978, 80 s, ca kr 26. — inkl moms

Från 1 juli 1978 gäller nya studieplaner för personalutbildning inom barnomsorgsverksamheten. Studie-

planerna har utarbetats med dialogpedagogiken som grund. Vad är då dialogpedagogik? Det är verkligen viktigt att sätta sig in i detta.

Bodil Rosengren har engagerat och sakkunnigt belyst dialogpedagogiken och samtidigt refererat det väsentliga i barnstugeutredningens betänkande *Utbildning i samspel* (SOU 1975: 67). Som sekreterare i barnstugeutredningen har författaren speciella förutsättningar att på pränt beskriva de intentioner som ledde fram till utbildning i samspel.

I bokens referat av betänkandet förtjänar att påpekas att utredningens samtliga ledamöter skrivit under att "utbildningen skall bidra till att förändra samhället". Och den förändring som särskilt omnämnes är att utbildningen avser att "främja jämlikhet, minska sociala klyftor, förändra traditionella könsroller och göra demokratin bredare genom att öka människors ansvar och inflytande över sin livsmiljö". För den som deltagit i diskussionen om en ny sociallagstiftning är synsättet påfallande likt i grundläggande avseenden.

Om man översätter de övergripande målen i barnarbetet i förskolan till politiska mål för utbildningen av personal i barnomsorgen blir resultatet följande:

- Utbildningen bör sträva efter att i samarbete mellan lärare och studerande ge varje studerande bästa möjliga betingelser att rikt och mångsidigt utveckla sina känslö- och tankemässiga tillgångar
- Utbildningen kan därigenom lägga grunden till att den studerande utvecklas till en öppen hänsynsfull människa med förmåga till inlevelse och till samverkan med andra, i stånd till att komma fram till egna omdömen och problemlösningar.
- Utbildningen bör hos den studerande lägga grunden till en vilja att söka och använda kunskap för att förbättra såväl egna som andras levnadsvillkor.

Författaren tycker att nödvändiga förändringar av utbildningen tar för lång tid och stannar på halva vägen. På ett träffande sätt har hon beskrivit detta genom att citera Werner Aspenströms dikt *Mätarlarven*:

"Jag sträcker mig ut från mitt körsbärsträd och spanar mot evigheten: evigheten är alldeles för stor i dag, alldeles för blå och tusenmila. Jag tror jag stannar på mitt körsbärsblad och mäter upp mitt gröna körsbärsblad."

Är "utbildning i samspel" för dem som professionellt skall arbeta med barn då en framkomlig väg att förändra verkligheten? Eller kommer den också att stanna på körsbärsbladet?

En angelägen bok som bör läsas och diskuteras!

Bertil Johansson

Angelägen Pocket-R om självmordsbeteende

POCKETTIDNINGEN R, 3/1978

Dödsorsak: ensamhet

Om självmord och självmordsförsök *Prisma*, Lund 1978, 96 s, ca kr 22.50 inkl moms

Om numret i sin helhet kan sägas, att det är lättläst trots sitt allvarliga budskap. Tidningen har valt att mellan olika kapitel rörande fakta och hypoteser om självmord presentera några människoöden, som rymmer mycket av ensamhet och förtvivlan, och där självmordshandlingen är den gemensamma nämnaren. Det avslutande kapitlet om historik och folketro hade möjligen varit bättre att få ta del av i början av numret och då som bakgrund till Danuta Wolks och Jan Beskows artiklar.

Danuta Wolk, läkare och terapeut, talar i sin korta men utmärkta artikel

om människan som en social varelse, vilken måste lära sig se att det finns olika sätt att lösa problem på. Människor handlar ofta i panik i okunnighet om preparatens farlighet och känner senare rädsla för biverkningar. Danuta Wolk tar också upp sjukhusets ibland skrämmande miljö med teknisk utrustning, där patientens känsla av övergivenhet ökar. Ett mycket stort ansvar därvidlag vilar på sjukvårdspersonalen, som måste ges tid och utbildning för kontakten med krisdrabbade människor.

Läkaren Jan Beskow återkommer på flera ställen i tidningen. Han tar upp skillnaden i självmordsfrekvens inom Sverige och i jämförelse med andra länder, olikheter gällande ålder och kön. Anmärkningsvärt är att han talar om "den flytande övergången" i självmordsbeteenden för alkohol- och läkemedelsmissbrukare. Läkaren Jan Ramström utvecklar i en annan artikel tankar om huruvida missbruk är detsamma som att långsamt vilja ta livet av sig – självdestruktivitet. Dessa tankar hade man önskat få analyserade litet närmare.

När man läser de olika "fallbeskrivningar" som numret innehåller blir man engagerad. Vid eftertanke kommer dock en känsla av otillfredsställelse på något sätt. Man frågar sig bl.a. vilka var "vi" i kollektivet? Är kollektiv ett alternativ till gruppterapi? Är ålder och mognad det som får missbruket eller självdestruktiviteten att vända? Skulle det ha hänt oavsett de försök till hjälp som satts in under tiden, eller är det kanske en följd därav?

Jan Beskow nämner avslutningsvis att ett intressant forskningsområde vore allmänhetens inställning till självmord. Jag hoppas, att vi så småningom får läsa mer om den tabubeläggning, som troligen fortfarande existerar och om den rädsla och skuldkänsla som anhöriga ofta upplever vid ett självmordsförsök eller efter ett fullbordat självmord.

Siv Tollemar

Våra recensenter

Leif Svanström är distriktsläkare i Sjöbo. *Kerstin Bergman* är socialassistent vid familjerättssektionen inom Stockholms socialförvaltning. Fil dr *Gösta Andersson* är verksam vid psykologiska institutionen, Göteborgs universitet. *Bertil Johansson* var tidigare socialchef i Örebro. *Siv Tollemar* är kurator vid Södersjukhuset i Stockholm.

Böcker till redaktionen

Birgitta Wistrand

Råd om vård

För patienter, personal och politiker
Stegelands, Falköping 1978, 96 s.

Socialstyrelsen redovisar 1978:4

Värden av alkoholmissbrukare

Problem och möjligheter
Liber distribution, Stockholm 1978,
341 s.

*Nordic Publication Committee for
Medicine*

Nordic biomedical manuscripts

Instructions & guidelines
Universitetsforlaget, Oslo 1978,
185 s.

*Institutt for farmakoterapi og
Landsforeningen mot Kreft*

Cytostatika i behandlingen av maligne sykdommer

Norsk Medisinaldepot, Oslo 1977,
213 s.

Carl-Eric Holmquist

En ren olycka

En bok om risker och riskbedömning
Dialog, Lund 1978, 144 s.

Red Axel Strøm

Krigspensjoneringen

Universitetsforlaget, Drammen
1978, 112 s., ca Nkr 39:–

Socialstyrelsen redovisar 1978:2

Fastställande av könstillhörighet

Liber distribution, Stockholm 1978,
77 s.

Lars Olander

Dragskåp

Arbeterskyddsverket, Vetenskaplig
skriftserie 1978:4
LiberTryck, Stockholm 1978, 46 s.

Statskontoret

Statliga datorer 1978

Liber Förlag/Allmänna förlaget,
38 s.

Socialstyrelsen

Børnehjemmet

Socialstyrelsen København, 1978,
43 s.

Tine Bryld & Svens Aage Pedersen

Rene og danfoss

En ungarbejders hverdag
Hans Reitzels Forlag, København
1978, 171 s., ca Dkr 41:–

Föräldrainformation i ett paket:

Eva Sternberg & Ragnhild Söderberg

Tala med ditt barn

Liber Läromedel, Stockholm 1978,
31 s., ca kr 14 inkl moms

Sune Wikner

Barnets tänder – hur man förebygger hål

Liber Läromedel, Stockholm 1978,
16 s., ca kr 8.50 inkl moms

John Lind & Solveig Stenudd

Att vara med barn och att vara med barn

Liber Läromedel, Stockholm 1978,
29 s., ca kr 11.50 inkl moms